

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА В XXI СТОЛІТТІ

Олександр ВОЛЬВАК

Із з'явленням поняття циклічності в економіці, проаналізовано стан сучасної міжнародної економічної інтеграції в посткризовий період та місце України в ній. Висвітлено причини та наслідки кризи і виявлено основні тенденції розвитку сучасної міжнародної економічної інтеграції.

Rozkryto поняття циклічності в економіці, проаналізовано стан сучасної міжнародної економічної інтеграції в посткризовий період та місце України в ній. Висвітлено причини та наслідки кризи і виявлено основні тенденції розвитку сучасної міжнародної економічної інтеграції.

In the article the notion of recurrence in the economy is considered, the state of current international economic integration in post-crisis period and Ukraine's place in that integration are analysed. The reasons and consequences of the crisis are outlined and the main trends of modern international economic integration are identified.

Глобалізація світової економіки та посилення процесів регіоналізації призводить до того, що економіка України дедалі більше стає відкритою. З огляду на це постає нагальна потреба у належному забезпеченні її економічної безпеки як учасниці міжнародної економічної інтеграції. Поглиблення міжнародного поділу праці посилює конкуренцію у світі, що також не може не впливати на стан економічної безпеки держави. Найбільш гостро ці питання постають в умовах циклічного розвитку світової економіки і потребують відповідного теоретичного обґрунтування. На жаль, нині відсутні прикладні розробки щодо гарантування економічної безпеки в умовах економічної інтеграції під час кризових явищ у світовій економіці.

Теоретичним та практичним обґрунтування глобальних інтеграційних процесів у світовій економіці та сценаріїв розвитку економіки України у посткризовий період займались багато науковців, зокрема М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко, В. Г. Андрійчук, І. К. Бистряков, І. В. Бураковський, Е. Г. Кочетов, М. Г. Нікітіна.

Мета нашого дослідження – визначення місця інтеграційних процесів у світовій економіці в умовах її циклічного розвитку та їхній вплив на економічну безпеку України. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: з'ясувати причини, які зумовили нинішню фінансову кризу і проаналізувати стан світової економіки після неї; визначити основні напрямки економічної інтеграції України у післякризовий період для забезпечення її економічної безпеки.

Після Другої світової війни посилюється розвиток міжнародних інтеграційних процесів, у тому числі в економічній сфері, які нині продовжують активно розвиватись, оскільки XXI ст. – це епоха глобалізації всього міжнародного господарства як за ознакою регіональної належності суб'єктів інтеграції, так і без неї.

Останні роки розвитку міжнародної економічної інтеграції підтверджують її неоднозначність та суперечливість. Однією з головних проблем, яка постала перед міжнародним економічним співтовариством сьогодні, є вирішення питання щодо ефективності діяльності інтеграційних угруповань в умовах циклічного розвитку міжнародної економіки. Ми підтримуємо думку про те, що відхилення від макроекономічної рівноваги, незважаючи на причини, які його зумовили, приводить до іншої макроекономічної рівноваги, і цей перехід має циклічний характер.

Циклічність можна визначити як рух матерії, кінцевим результатом якого є перехід від одного стану матерії до іншого, при якому змінюються її просторово-часові та якісно-кількісні характеристики. Причини циклічності різноманітні й суперечливі. Представники детерміністського підходу вважають, що виникнення циклів цілком передбачуване й обумовлене певними чинниками, зокрема: надлишок

заощаджень в умовах обмеженого об'єму інвестицій, які спрямовуються в економіку (Дж. Кейнс), суперечності між суспільним виробництвом і приватним привласненням (К. Маркс), дисбаланси грошового попиту і пропозиції (І. Фішер, Р. Хоутрі). Представники стохастичного підходу обґрунтовують свою теорію випадковістю й непередбачуваністю виникнення циклів (війна, НТР, неврожай і т. ін.). Як зазначає К. Хасельман, директор Max Planck Institute for Meteorology (Гамбург), причиною виникнення циклів, у т. ч. нинішньої глобальної фінансової кризи, є відсутність зв'язку між моделями і підходами до регулювання ринку представників класичної і сучасних шкіл, тобто наявність суперечностей між "Dynamic mental models" і "General equilibrium models", які переважали на ліберальних ринках країн Заходу (особливо у США і Великобританії) аж до краху комуністичної системи господарювання.

Актуальним на даний час є з'ясування причин і наслідків глобальної фінансової кризи та її вплив на основні показники економічної безпеки як України, так й інших учасників міжнародної економічної інтеграції.

У чому ж причина нинішньої глобальної фінансової кризи? Можна погодитися з думкою професора С. Евенета з Університету St. Gallen (Швейцарія), який виокремлює такі основні етапи її розвитку:

1. Докризова фаза "мильних бульбашок", або фаза достатку (до серпня 2007 р.). У цій фазі спостерігались різні типи "бульбашок" в Іспанії, Ірландії, Китаї, США, але найбільше – в країнах Східної Азії. Така ситуація була не тільки на ринку нерухомості, а й на ринку предметів споживання: суттєве зростання цін на нафту і продукти харчування, величезні спекуляції на ринку дорогоцінних металів – золота, срібла та платини; "бульбашки" на фондових ринках. В історії ніколи не було одночасно стільки "бульбашок". Після банкрутства DATCOM банки США були недофінансовані, тому було знижено процентні ставки, що призвело до зростання кредитів і підвищення ліквідності, а це, зрозуміло, збільшило кількість "бульбашок". Додаткову ліквідність зумовили доходи експортних країн, насамперед Німеччини, Японії і Китаю. Таким чином, вільно плаваючий капітал і знижені процентні ставки дали змогу американським банкам стабілізувати своє становище після банкрутства DATCOM.

2. Передкризова фаза (серпень 2007 р. – грудень 2007 р.). Позичальники класифікувалися відповідно до їхніх доходів, рахунків, які вони оплачували, й т. ін. На цьому етапі дедалі більше американських банків реструктуризували кредити своїх позичальників – цього вимагав як закон, так і самі акціонери. В цей час банки не зважали на певні ризики, оскільки вірогідність банкрутства була дуже низька, й банки не звертали уваги на ризики від продажу великої кількості кредитів.

3. Період кредитних засобів (2008 р.). У цей період хедж-фонди компенсували величезні суми грошей, проте їм було потрібне додаткове кредитування, якого вони не отримали. Хедж-фонди змушені були робити чергові виплати, але тепер вони могли це зробити тільки за рахунок продажу своїх активів. Це зумовило падіння цін, що в свою чергу спричинило повторні вимоги банків до хедж-фондів стосовно додаткових виплат. Значна частина кредитів була отримана з Токіо в другій половині 2007 р., оскільки процентні ставки за кредитами були нижчі, ніж навіть у Нью-Йорку. Однак повернення кредитів мало відбуватися в ієнах, а ця грошова одиниця лише за уїкенд виросла на 10 процентних пунктів. Зрозуміло, це мало катастрофічний вплив на фондові ринки, і дуже багато банків потрапили у вкрай складну економічну ситуацію, наприклад Lehman Brothers, який мав спочатку 8 млрд. дол. США безнадійних боргів, через три дні ця сума збільшилася до 12 млрд. дол., ще через три – до 20 млрд. дол. і далі – аж до 32 млрд. дол. США.

4. Поширення кризи на інші сфери економіки (2009 р.). Суб'єкти господарювання через відсутність засобів уповільнили темпи розвитку, рівень рентабельності знизився, платоспроможний попит населення впав. Спостерігалось суттєве зменшення експорту з Китаю, Японії і Німеччини. Товарні ринки зазнали негативних змін через зниження попиту [1]. Зазначені тенденції підтверджуються реальними темпами падіння промисловості, світових фондових ринків та відсоткових ставок Центрального банку у 2008–2009 рр. (рис. 1–3).

Багато економістів порівнювали нинішню кризу з Великою депресією 1929–1933 рр.: тоді в "чорний четвер" криза почалася з обвалу вартості акцій на Нью-Йоркській біржі. Це падіння тривало більше трьох років, що спричинило появу мільйонів безробітних, зменшення майже удвічі ВВП й інші негативні явища. Події у США зумовили падіння всього світового ринку (рис. 1, 2, 3). Причинами цього як у 1929 р., так і в 2008 р. були дешеві гроші, і як наслідок – виникнення незабезпеченої кредитної "мильної бульбашки".

Однак останні статистичні дані не підтвердили побоювання деяких економістів, які порівнювали нинішню кризу з Великою депресією 1929–1933 рр. у США (рис. 4, 5).

Джерело: <http://voxeu.org>

Рис. 1. Падіння світової промисловості у 1929, 2008, 2009 рр.

Джерело: <http://voxeu.org>

Рис. 2. Світові фондові ринки у 1929, 2008, 2009 рр.

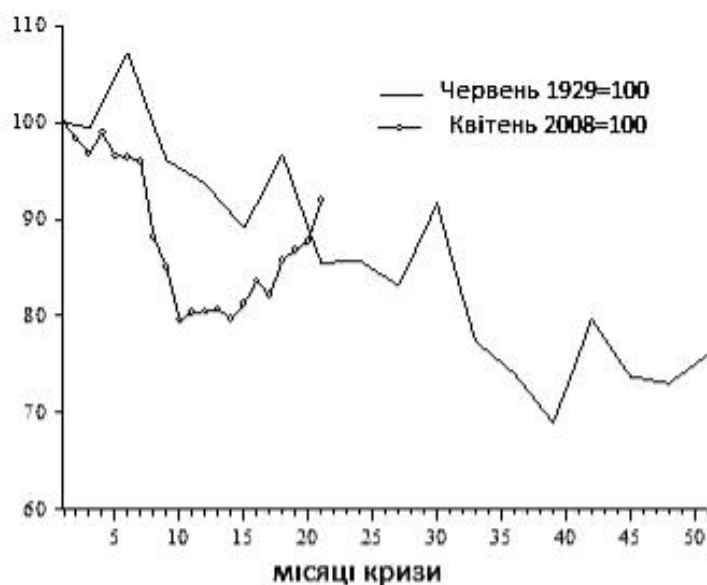

Джерело: <http://voxeu.org>

Джерело: <http://voxeu.org>

Рис. 4. Світова промисловість під час світових криз 1929 р. та 2008 р.

Джерело: <http://voxeu.org>

Рис. 5. Рівень світової торгівлі під час світових криз 1929 р. та 2008 р.

Представлена вище статистична інформація свідчить про те, що поступово світова промисловість відновлюється. Фондові ринки з початку поточного року мають стійку тенденцію до зростання основних показників, хоча падіння 2008 р. було більш значуще, ніж падіння 1929 р. (рис. 6).

Як зазначає І. В. Бураковський, для України вирішення економічних проблем фактично означає пошуки адекватної відповіді на такі запитання:

"Як адаптувати національну економіку до вимог конкуренції на регіональних і глобальних ринках за нормальних умов?".

"Як адекватно реагувати на зовнішні економічні шоки під час світових економічних криз?" [2].

У зв'язку із зазначеним постає інше запитання: "Як будуть себе поводити основні економічні інтеграційні угруповання і які тенденції матиме міжнародна економічна інтеграція в майбутньому?"

Поки що можна констатувати, що глобальні економічні угруповання, які найбільше впливають на світову економіку, пройшли перевірку кризою 2008 р. й підтвердили свою життєздатність і наявність потенціалу до подальшого розвитку. Під час кризи активізувались і регіональні економічні інтеграційні процеси, зокрема в Азії та Латинській Америці, які й надалі посилюватимуться.

Зазначена тенденція протягом доволі великого проміжку часу суттєво впливатиме на основні показники світового господарства, в т. ч. на стан захищеності (економічної безпеки) як країн-учасників економічної інтеграції, так і країн, які перебувають за її межами.

Унікальне становище України зумовлює своєрідну систему пріоритетів економічної інтеграції. З одного боку, Україна прагне інтегруватись у світове та європейське співтовариства, а з іншого – неминуче буде учасником регіональної інтеграції, наприклад із країнами СНД. У цьому полягає основна парадигма забезпечення сталого розвитку країни у посткризовий період.

Оскільки економіка України, за даними МВФ, постраждала найбільше серед країн СНД, тому ми повинні розробити таку модель, яка б забезпечувала баланс інтересів нашої держави у міжнародному розподілі праці з іншими країнами, і основним засобом досягнення цього мають стати диференційовані інтеграційні процеси – як глобальні, так і регіональні.

Найближчим часом наукові дослідження у сфері визначення місця України у міжнародних економічних інтеграційних процесах мають бути зосереджені на науковому обґрунтуванні участі України у регіональних економічних угрупованнях на Сході й на території колишнього Радянського Союзу та вирішенні питання щодо вироблення моделі поведінки країни як учасниці міжнародної та регіональної економічної інтеграції в умовах світових економічних криз.

На сучасному етапі розвитку міжнародного господарства наростає тенденція розповсюдження економічних криз за допомогою міжнародних економічних організацій на дедалі більшу кількість країн. Оскільки циклічність економіки – це рух матерії, кінцевим результатом якого є перехід від одного стану матерії до іншого, при якому змінюється її просторово-часові і якісно-кількісні характеристики, і цей рух є неминучим, ми повинні виробити універсальну модель поведінки України в міжнародному та регіональному економічному просторі з метою забезпечення економічних інтересів держави.

Основною парадигмою забезпечення економічної безпеки України найближчим часом стане прагнення її до інтеграції на Схід та розвиток регіональної економічної інтеграції. Це дасть змогу найефективнішим чином диференціювати ризики глобальної інтеграції для економіки нашої держави.

Література

1. *Materials of Alpbach Forum 2009.*
2. *Геоелектронічні сценарії розвитку і Україна : моногр. / [М. З. Згуровський, Ю. М. Пахомов, А. С. Філіпенко та ін.]. – К., 2010. – 309 с.*